حکومەتی هەرێمی کوردستان

وەزارەتی کارو کاروباری کۆمەڵایەتی

خێزان

پرسەکانی پەیوەستی و حاڵەتەکانی جیابوونەوە

ئامادەکردنی:

(بەشەکانی: پارێزگاری خێزان، پلان و هەماهەنگی)

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی چاودێریی و گەشە پێدانی کۆمەڵایەتی

لە پارێزگای سلێمانی

15ی ئایاری 2017 - سلێمانی

www.socialsuli.com

پێشەکی:

ڕۆژی 15ی ئایاری هەموو ساڵێك، بە بڕیارێکی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان، لە ساڵی 1993ەوە تایبەتە بە قسەکردن و تەرخانکردنی بەرنامەو تیشك خستنەسەر گرنگترین یەکەی کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگەدا کە خێزانە، ئێمەش لەمساڵدا بەناوی بەڕێوەبەرایەتی گشتی چاودێریی و گەشەپێدانی کۆمەڵایەتییەوە لە پارێزگای سلێمانی، بە پێویستی دەزانین سەرەڕای خۆشحاڵی و پیرۆزبایی لە گشت خێزانەکانی کوردستان، تیشك بخەینە سەر بابەتێکی هەرە گرنگ کە جێگەی نیگەرانی هەموومانە، ئەویش جیابوونەوەی خێزانەکانە، لە ڕێگەی خستنەڕووی هۆکارەکانی و دەرئەنجامە خراپەکانی بۆ تاکەکانی خێزان و تێکڕای کۆمەڵگە، ئەم پەیپەرو بۆچوونەشمان بۆ ئەو مەبەستەیە کە تەرکیزی کۆمەڵگەی کوردستانی و تێکڕای دامەزراوە حکومی و ناحکومییەکان بۆ کارکردن بۆ خێزان وەرگێڕین، بە تایبەت دەمانەوێت ڕوو لە دامەزراوە گرنگەکانی وەك ڕاگەیاندنەکان بکەین و داوایان لێ بکەین بە بایەخەوە لە بەرهەمە میدیاییەکانیان بڕوانن و بزانن کە هەر هەڵەیەك لە ڕووی کۆمەڵایەتی و دەروونییەوە، هەر دەرچوونێك لە ئاراستەی بەهێزکردنی خێزان، مانەوەی، یەکگرتوویی، کاریگەریی گەورەی دەبێت لەسەر داهاتووی کۆمەڵگەکەمان، هەروەك دواتر سەرەڕای تیشك خستنە سەر خێزان بە کورتی، باسمان لە هۆکارەکانی جیابوونەوەو هەڵوەشانەوەی خێزان کردووە، ئەمە سەرەڕای ئاماژەدان بە دەرئەنجامە خراپەکانی هەڵوەشانەوەی هەر خێزانێك، هەربۆیە داوامان لە سەرجەم کۆمەڵگەی کوردستانی و پێکهاتەکانی پارێزگای سلێمانی ئەوەیە بە گرنگییەوە لەم بابەتە بڕوانن و هەموو پێکەوە بە ئاراستەی بەهێزکردنی خێزان و سەرکەوتنی کاربکەین، تا لە دەرئەنجامی بەهێزی خێزان و سەرکەوتنییەوە گەل و وڵاتێکی بەهێزو سەرکەوتوومان هەبێت.

یەکەم: لەبارەی خێزانەوە

خێزان، کە لە دیاكو باوكو منداڵ پێکدێت، بە بچوکترین و گرنگترین یەکەی کۆمەڵایەتی هەژماردەکرێت کە گەل و میللەتان پێکدەهێنێت، هەروەك خێزانێکی بەهێز، پڕ لە ڕێزو خۆشەویستی، تێگەیشتوو، پێگەیشتوو، دەبێتە هۆی سەرەتای دەستپێکی ژیانێکی دروست بە شێوەیەکی گشتی لای تاك.

خێزان کۆمەڵێك ئەرکی جیاجیای پێ سپێردراوە، لە ئەرکە کۆمەڵایەتی و پەروەردەی و ئابوریی و جۆراوجۆرەکانی تر، ئەگەر خێزان بەهاوکاری دامەزراوە حکومی و ناحکومییەکان بەباشی بە ئەرکە جۆراوجۆرەکانی تری هەستا، لەنێو خۆدا بەهێزبێت، یەکگرتوو بێت، لانیەکی ئارام بێت، ئەوە ئەگەری لادانەکان، خراپەکارییەکان، لاوازییەکان، لە نێو تاكو کۆمەڵدا کەم دەبنەوە، بە پێچەوانەشەوە، هەرچەند خێزان بە ئەرکەکانی سەرشانی هەڵنەستێت، بێ شیرازە بێت، پەرتەوازە

بێت، لاوازبێت لە هەموو ڕوویەکەوە، ئەوە گەل و وڵات ڕووبەڕووی کۆمەڵێك کێشەی جۆرو جۆری کۆمەڵایەتی، دەروونی، سیاسی دەبێتەوە کە چارەسەرکردنیان تێچووی زۆری دەوێت.
هەربۆیە دەتوانین بڵێین پەیوەندییەکی ڕاستەوانە هەیە لەنێوان ئاستی سەرکەوتنی خێزان لەلایەك و کۆمەڵگە لەلایەکی ترەوە، بە ڕادەیەك بەبێ خێزانێکی بەهێزو سەرکەوتوو گەلێکی بەهێزو سەرکەوتووش بوونی نابێت، مادەم تێکڕای گەل لە تاك و نەوەی خێزانەکان پێکهاتبێت.

دووەم: جیابوونەوەی ژن و مێرد، هۆکارو دەرئەنجامەکانی لە کۆمەڵگەدا

لەم بەشەدا ئێمە تیشك دەخەینە سەر هۆکارەکانی جیابوونەوە، ئەوەش بەهۆی بەرزبوونەوەی بەردەوامی ڕێژەی جیابوونەوەی خێزان بەپێی ڕێژەی گرێبەستەکانی هاوسەرگیری لەلایەك و کەمبوونەوەی ڕێژەی هاوسەرگیریی لەلایەکی ترەوە، ئەو داتایانەی لە پاشکۆی ئەم پەیپەرەشدا خراونەتە ڕوو لە ئاستی شاری سلێمانیدا لە دادگای باری کەسێتی لە سلێمانی وەرگیراون، ئەمە لە کاتێکدا لە شارو وڵاتانی تر ڕێژەی بەرزترو ڕێژەی نزمتریش هەیە، بەڵام ئێمە دەمانەوێت تیشك بخەینە سەر بەرزبوونەوەی بەردەوامی ڕێژەکە لە پێنج ساڵی ڕابردوودا لە سلێمانی .

1- جیابوونەوە (تەڵاق):

جیابوونەوە (تەڵاق) بریتییە یە لە جیابوونەوەی ژن و مێرد لەیەکتر پاش ئەوەی ئەو دووکەسە ناتوانن بەیەکەوە ژیانێکی ئاسایی و ئارام بەسەربەرن و توانای خۆ گونجاندنیان نامێنێت بەیەکەوە بۆیە لەیەکترجیادەبنەوەو دووردەکەونەوە لەیەکتر و هەر یەکێکیان بەجیا لەوی تریان دەژی.

2- هۆکارەکانی جیابونەوە (تەڵاق):

کۆمەڵێك هۆکار هەیە کە دەبێتە هۆی جیابوونەوەی ژن و مێرد کە هەوڵ دەدەین ئەو هۆکارانە ڕوون بکەینەوە:

أ. هۆکاری جیاوازی بۆچوون و باری کۆمەڵایەتی:

یەکێك لەهۆکارەکانی جیابوونەوە لەئەنجامی جیاوازی بۆچوون و بیرکردنەوەی هەر یەکێك لەژن و مێردەوە دروست دەبێت، کاتێك ئافرەت بۆچوونی جیاوازە لەگەڵ مێرداو گەشەکردنی کۆمەڵایەتیان جیاوازە لەیەکتری، بۆنمونە: ئافرەت بڕوای وایە کە دەبێت خێزان پەیوەندی کۆمەڵایەتی بەهێزبێت لەگەڵ دەوروبەری و حەز لە تیکەڵاوی و سەردانیکردنی خەڵکی تر دەکات و حەزدەکات خەڵك سەردانیان بکات، بەپێچەوانەوە پیاوەکە حەز لە تیکەڵاوی کۆمەڵایەتی ناکات و حەز لەسەردانیکردنی خەڵك ناکات، یان بە پێچەوانەوە، یان کاتێك پیاو بۆچوونی وابیت کە دەبێت

منداڵیان زۆربێتو بۆچوونی ژنەکەش بەپێچەوانەوە، ئەم هۆکاری جیاوازی بیرکردنەوانە لەئەنجامی لەیەکتر تێنەگەیشتنو ڕەتکردنەوەی بۆچوونی یەکتری دەکرێت یەکێك بێت لە هۆی جیابوونەوە.

ب. کاریگەری دەوروبەرو خزمان:

زۆرجارهۆکاری دەوروبەر کاریگەری دەبێت لەسەر جیابوونەوەو نەگونجانی ژنو مێرد، وەك هۆکاری دەستتێوەردانی کەسو کار یان کەسانی دەوروبەرو ئەو کەسانەی کە ڕۆژانە پەیوەندییان هەیە لەگەڵ ئەو ژن و مێردەدا، کاتێك ئەمانە کاریگەریان زیاتردەبێت کە ژنەکە یان مێردەکە بکەونە ژێر کاریگەری ئەو کەسانەوە، بۆنموونە هەندێك کات دایکی ژن داوا دەکات کە بەجۆرێك کچەکەی مامەڵە لەگەڵ مێردەکەی بکات کە کاریگەری دەبێت لەسەر پەیوەندی نێوان ئەو ژنو مێردە، هەندێك کات کەسو کاری مێردەکە داوا دەکەن کە کوڕەکەیان لەشوێنێك بژی یان جۆرێك مامەڵە بکات کە کاریگەری لەسەر ژیانی خێزانی نێوان ژنو مێردەکە دەبێتو دەبێتە هۆی جیابوونەوەی ژنو مێردەکە لەیەکتر.

ج. هۆکاری ئابووری:

هۆکاری ئابوری کاریگەری ڕاستەوخۆی لەسەر جیابوونەوەی ژنو مێرد هەیە، کاتێك ژن یان مێرد لەئاستێکی جیاوازی ئابووریدابن ئەمە کاریگەری دەبێت لەسەر نەگونجانی ژنو مێرد، بەتایبەتی ئەگەر ژنەکە لەخێزانێکی دەوڵەمەندبێتو پێشتر لەسەر شێوازێکی ژیان ڕاهاتبێتو لە ژیانی لەگەڵ مێردەکەیدا نەتوانێت ئەو پێداویستییانە دابین بکات کە پێشتر هەیبوە، هەروەها کاتێك ژنو مێرد نەتوانن پێداویستییەکانی ژیانی خۆیان دابین بکەن، بۆیە کاریگەری دەبێت لەسەر گونجاندنیان، ئەم بارە قورسە ئابورییەی ئێستا لە هەرێمی کوردستان دروست بووە کاریگەری دروست کردووە لەسەر ڕێژەی هاوسەرگیری، هەروەها لەسەر ڕێژەی جیابوونەوە.

د. هۆکاری ناپاکی هاوسەرگیری (الخیانە الزوجیە:(

یەکێکی تر لە هۆکارەکان بریتیە لەناپاکی هاوسەریی، کاتێك ژن ناپاکی هاوسەری بەرامبەر مێردەکەی بکات کاریگەری دەبێت لەسەر ئەوەی مێردەکەی ئەوە قبوڵ نەکاتو لەیەك جیا ببنەوە، بە پێچەوانەشەوە کاتێك پیاو ناپاکی بەرامبەر هاوسەرەکەی بکات بەهەمانشێوە کاریگەری دەبێت لەسەر جیابوونەوەو بەیەکەوە نەژیانو نەگونجان.

ە. ساردی سۆزی نێوان ژنو مێرد:

کاتێك ژن هەستی خۆشەویستی نەبێت بۆ مێردەکەی یان بەپێچەوانەوە، کاریگەری دەبێت لەسەر جیابوونەوەی ژنو مێرد، کە ساردی سۆز و هەست دەربڕینو چۆنیەتی مامەڵەکردنی نێوان ژنو مێرددا دەردەکەوێت.هەر یەکێکیان هەست بەکەمی گرنگیدانی کەسی بەرامبەری دەکات بەهەستی

مێردەکەی یان ژنەکەی یان لەچۆنیەتی دەربڕینەکانیان بەرامبەر بەیەکترو ڕێزگرتنی یەکترو ڕێزگرتن لەبیروبۆچوون و هەستەکان بەرامبەرەکەی، زۆرجار هەر یەکێکیان ئەم هۆکارانە دەگەڕێنێتەوە بۆبوونی کەسی تر لەژیانی هاوسەرەکەیدا، هە روەها یەکتر قبوڵ نەکردن و بەیەکەوە نەگونجاندنیان.

و. ساردی سێکسی لەئەنجامی هۆکاری دەروونی بێت یان جەستەیی بێت:

ساردی سێکسی کاریگەری دەبێت لەسەر نەگونجانی نێوان ژن ومێرد، هەندێك کات ئەو هۆکارانە هۆکاری دەروونی وەك دوو دڵی و ڕاڕایی و ڕەشبینی کە کاریگەری دەبێت لەسەر ساردی سێکیسی و گونجاندنی سێکس

ز. هۆکاری منداڵ:

هەندێك کات یەکێك لە هۆکارەکانی جیابونەوە هۆکاری منداڵ نەبوونە، ئەگەر منداڵ نەبوونەکە لەژنەوە بێت یان لەپیاو، بۆیە کەسی بەرامبەری پێی وایە بەشێکی ژیانی ژن و مێردایەتی منداڵ بوونە بۆیە ئەم هۆکارە زۆر جار دەبێتە نەگونجان و لێك جیابوونەوەی ژن و مێرد.

ح. هۆکاری باوەڕ نەبوون بەیەکترو هەڵنەگرتنی بەرپرسیاریەتی:

هە ندێك کات ژن و مێرد یەکێکیان باوەڕی بەوی تریان نیەو گومانی هە یە لەبەرامبەرەکەی و لەکارەکانی و کردارەکانی. زۆر جار ژن یان مێرد بەرپرسیاریەتی خێزانی هە ڵناگرێت و گرنگی بەخێزان نادات و ئەرکەکانی سەرشانی ڕاناپەڕێنێت، کە ئەمەش کاریگەری دەبێت لەسەرجیابوونەوە و لێك تێنەگەیشتنی ژن و مێرد.

ط. هۆکارە دەروونییەکان :

هۆکارەکانی وەك دوو دڵی و ڕاڕایی و ڕەشبینی و غیرە کردن و هەندێك لە هۆکارە ژیرییەکانی وەك شیزۆفینیاو مانیاو کاتانویاو بارانویاو هەریەکێك لەهۆکارە دەروونی و ژیرییەکان کاریگەری ڕاستەوخۆیان دەبێت لەسەرجیابوونەوەو لێك تێنەگەیشتنی ژن و مێرد.

ي. - هۆکاری هاوسەرگیری پێش وەختە:

هاوسەرگیری پێشوەخت یەکێکە لە هۆکارەکانی جیا بوونەوە کە لە ئەنجامی لیك تێنەگەیشتن و نەتوانینی هەڵگرتنی بەرپرسیارێتی هاوسەرێتی و پابەند بوون بە بەها گشتیەکان، یەکێکی ترە لە هۆکارەکانی جیا بوونەوە.

ك. تەکنەلۆژیاو کاریگەری لەسەر جیابونەوە:

بەشێوەیەکی گشتی تەکنەلۆژیا لەمڕۆدا توانیوێتی خزمەتی بەرچاو بە مرۆڤایەتی بکات بەڵام خراپ بەکار هێنان و نەبونی هۆشیاری لەسەر ئامێرەکان و چۆنێتی بەکار هێنانی وای کردوە کە ژمارەیەکی زۆر کێشەو گرفی کۆمەڵایەتی سەر هەڵبدەن و زۆرێك لەمزو کێشەو گرفتانە دەرئەنجامەکەی بەجیابونەوە کۆتایی دێت.

سێیەم : کاریگەری جیابوونەوەی ژنو مێرد:

أ. جیابوونەوە کاریگەری دەبێت لەسەر ژنو مێرد، کاتێك ژنەکە تەنها دەبێت یان پیاوەکە بۆشایی سۆزی بۆ دروست دەبێت هەندێك کات هەست بە شکست دەکات لە ژیاندا، هەروەها کاریگەری کۆمەڵایەتی دەبێت وەك تێڕوانینی کۆمەڵگا بۆ دوو کەسەکە، بە بێوەژن یان بێوە پیاو ناودەبرێتو وا سەیر دەکرێت کەئەم دوو کەسە کێشەو گرفتیان هەیەو توانای گونجانیان نییەو هەندێك کات وەك خاڵی لاوازی دوو کەسەکە تەماشادەکرێت، هەروەها جیابوونەوە کاریگەری لەسەر ژنو مێرد دروست دەکات بەتایبەتی کاتێك منالیان هەبێت کە ترس دروست دەبێت بۆ منالەکان بۆ چۆنیەتی پەروەردەکردنو گەورەکردنو پاراستنی منالەکەو گرنگییدان بەمنالەکە.

ب. جیابوونەوە کاریگەری دەبێت لەسەر باوەڕ بەخۆبوونو بڕیاردانو چۆنیەتی هەڵبژاردنی ستایلی ژیان لەسەر ژنو مێردی جیابووەوە، کاریگەری دەروونی وەك ترسو ڕەشبینیو دوودڵی دروست دەکات لای ژن ومێرد، هەروەها کاریگەری دروست دەکات لەسەر تێڕوانینی سلبی بەرامبەر بەرەگەزی بەرامبەرو گرانی سەرلەنوێ هەڵبژاردنەوەی کەسێکی ترو دروستکردنی ژیانێکی تازە.

ج. کاریگەری جیابوونەوە لەسەرمناڵ:

جیابوونەوەی دایك و باوك کاریگەری دەبێت لەسەر مندال، وەك:

- هەست کردن بەنەبوونی کەشی خێزانی، کاتێك دایكو باوك جیا دەبنەوە منالەکە هەست بە نەبوونی کەشی خێزانی دەکاتو هەست بەوە دەکات کەدایكو باوکی منالەکان لەماڵێکدا کۆنابنەوە، ئەمەش کاریگەری لەسەر ڕەفتارو باری دەروونی منالەکە دەبێت، هەروەها منالەکە هەست بە لەدەستدانی گرنگی یەکێك لەئەندامانی خێزانەکەی دەکات کە دایك یان باوکە کە ئەمەش دەبێتە هۆی لەدەستدانی پێداویستی دایکایەتی یان باوکایەتی (حاجە الامویە أوالابویە).

- منداڵ هەست بەتوڕەیی‌و بێزاری دەکات بەرامبەر بەدایك‌و باوکی، وا هەست دەکات کە ئەوان تاوانیان بەرامبەر بەم کردووە و بێ بەشیان کردووە لە مافێکی خۆی کەمافی بوونی دایك‌و باوکە لە ژیانیدا، کە زۆرجار ئەم توڕەییەی بۆ دەوروبەرەکەی دەردەبڕێت.

- هەست بەخەمۆکی کردن، منداڵ لە ئەنجامی جیابوونەوەی دایك‌و باوکی هەست بە خەمۆکی دەکات‌و ڕەشبین دەبێت بەرامبەر دەوروبەری‌و ئارەزووی ئەنجامدانی کارەکانی کەم دەبێتەوەو هەست بەپشتیوانیکردن ناکات‌و دوو دڵ دەبێت لەئەنجامدانی کارەکانیدا.

- نەبوونی کەشی خێزانی کاریگەری دەبێت لەسەر گەشەی ژیریی منداڵ، هەروەها لەسەر گەشەکردنی لایەنی جەستەیی‌و کۆمەڵایەتی منداڵ، هەر کاتێك منداڵ خۆشەویستی‌و ئارامی لە دەستدا، ئەوا گەشەکردنی منالەکە هێواشتر دەبێت.

- دروستکردنی هەستی شەڕەنگێزی بەرامبەر بەدەوروبەری‌و بەرامبەر بەدایك وباوکی، بەردەوام هەست دەکات تاوانی بەرامبەر کراوە و تۆڵەی ئەو تاوانانە بکاتەوە کە لێی کراوە.

پاشکۆی ئامارو زانیارییەکان

ئامارو داتاکانی هاوسەرگیریی بە پێی داتاکانی دادگای باری کەسێتی سلێمانی

خشتەی ژمارە (1): ئاماری هاوسەرگیریی و جیابوونەوە بۆ ساڵی 2010

هاوسەرگیریی	جیابوونەوە	ڕێژەی سەدی جیابوونەوە بەپێی ژمارەی هاوسەرگیریی
13724	2430	%17.70

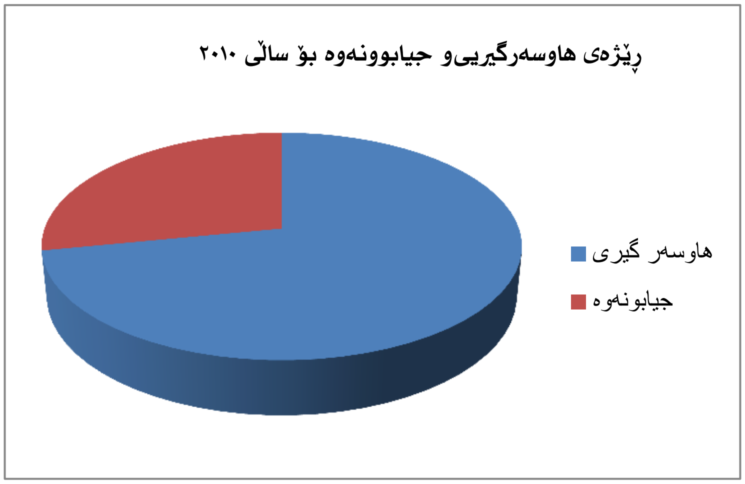

خشتەی ژمارە (2): ئاماری هاوسەرگیریی و جیابوونەوە بۆ ساڵی 2011

هاوسەرگیریی	جیابوونەوە	ڕێژەی سەدی جیابوونەوە بەپێی ژمارەی هاوسەرگیریی
15414	4295	%27.86

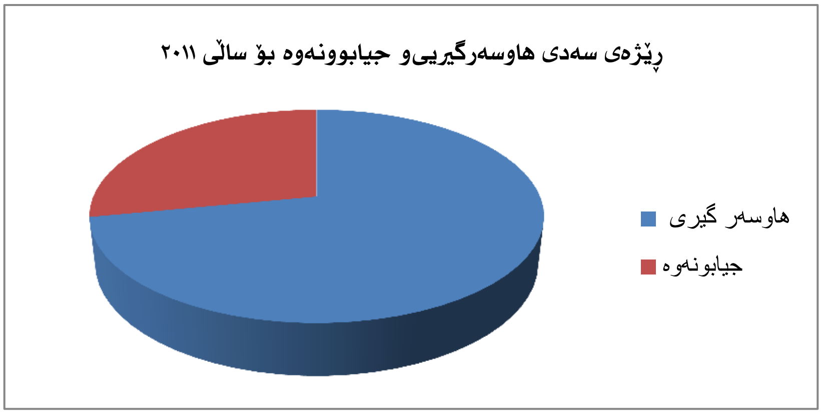

خشتەی ژمارە (3): ئاماری هاوسەرگیریی جیابوونەوە بۆ ساڵی 2012

هاوسەرگیریی	جیابوونەوە	ڕێژەی سەدی جیابوونەوە بەپێی ژمارەی هاوسەرگیریی
17020	4088	%24.01

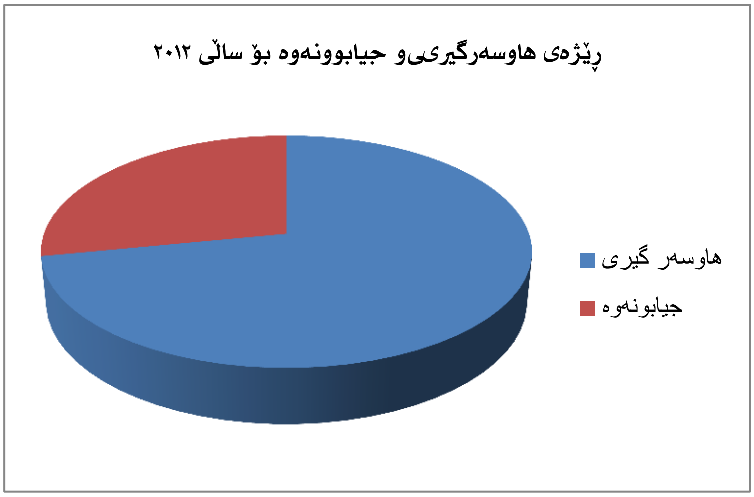

خشتەی ژمارە (4): ئاماری هاوسەرگیریی‌و جیابوونەوە بۆ ساڵی 2013

هاوسەرگیریی	جیابوونەوە	ڕێژەی سەدی جیابوونەوە بەپێی ژمارەی هاوسەرگیریی
14911	4322	%28.98

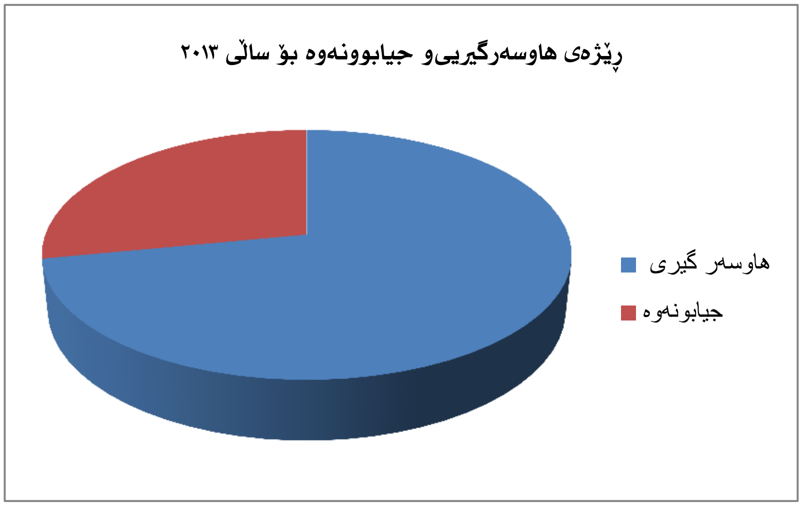

خشتەی ژمارە (5): ئاماری هاوسەرگیریی و جیابوونەوە بۆ ساڵی 2014

هاوسەر گیری	جیابونەوە	ڕێژەی سەدی
8032	2932	%36.50

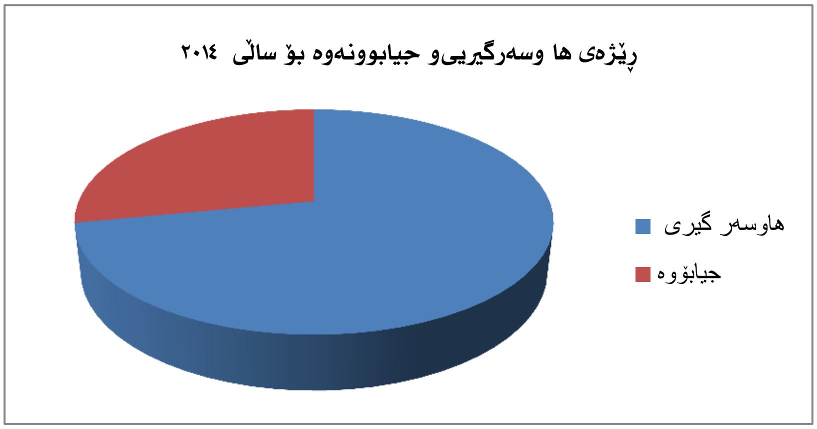

خشتەی ژمارە (6): ئاماری هاوسەرگیریی و جیابوونەوە بۆ ساڵی 2015

هاوسەر گیری	جیابونەوە	ڕێژەی سەدی
14232	3855	%27.1

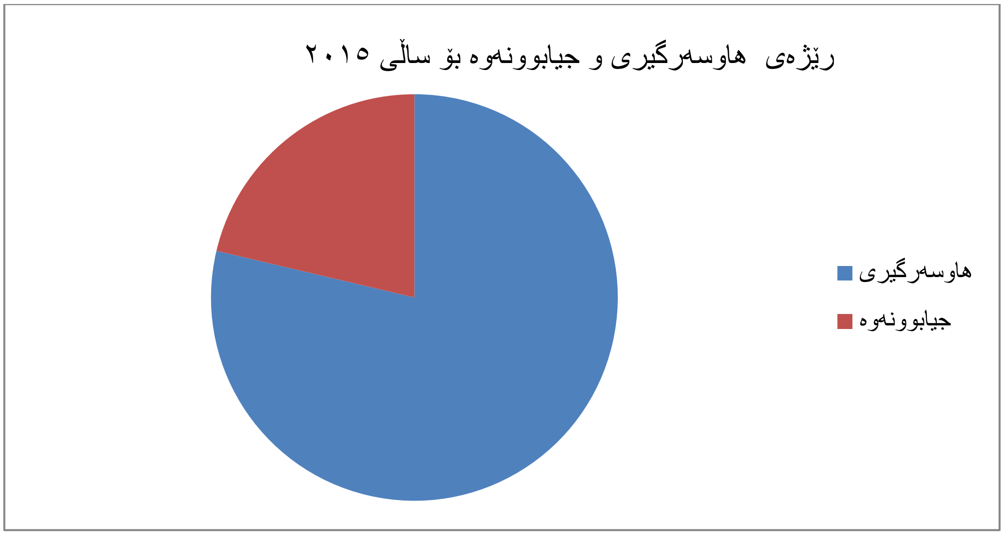

خشتەی ژمارە (7): ئاماری هاوسەرگیریی‌و جیابوونەوە بۆ ساڵی 2016

هاوسەر گیری	جیابونەوە	ڕێژەی سەدی
10937	4674	%42.7

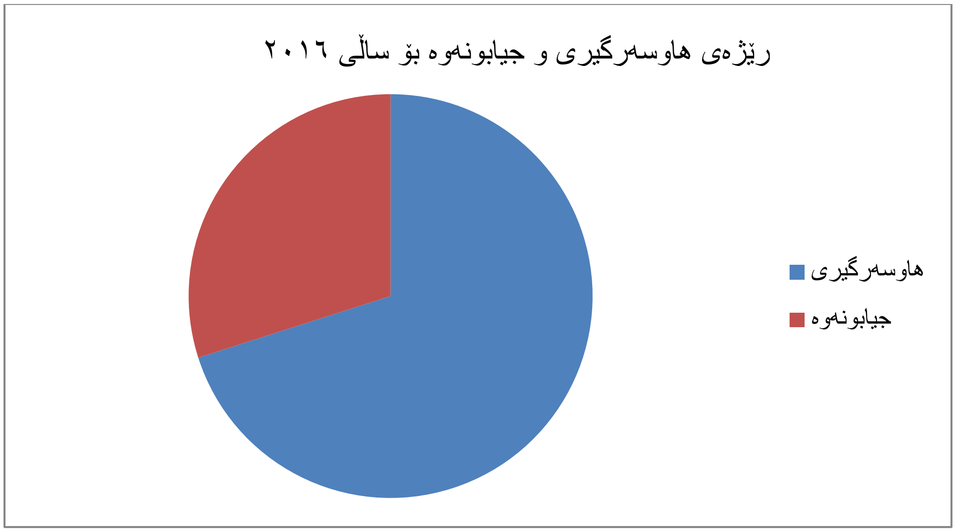

خشتەی ژمارە (8): ئاستی هاوسەرگیریی و جیابوونەوە بەپێی ساڵەکان
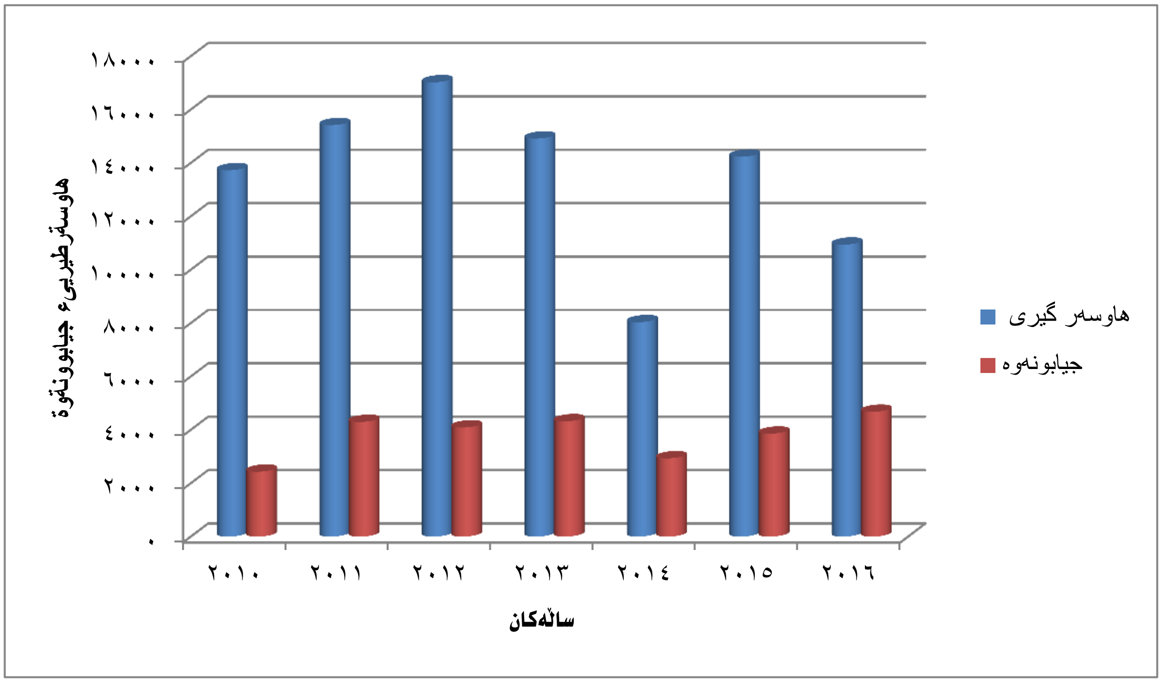
ساڵ	هاوسەرگیری	جیابوونەوە	ڕێژەی جیابوونەوە بە بەراورد بە هاوسەرگیری
2010	13724	2430	%17.70
2011	15414	4295	%27.86
2012	17020	4088	%24.01
2013	14911	4322	%28.98
2014	8032	2932	%36.50
2015	14232	3855	%27.1
2016	10937	4674	%42.7